

پیش‌بینی هویت جهانی براساس هویت ملی، دینی و قومی در دانشجویان

نسرین پاکوفته*، صادق نصری**

بیبا نصرالهی**، نورعلی فرخی***

چکیده

هویت یکی از ابتدایی‌ترین نیازهای بشری است. عوامل مختلفی بر تقویت و تضعیف هویت‌های جمعی تأثیر دارند شناخت این عوامل می‌تواند زمینه‌ساز پیش‌بینی وضعیت آینده ارزش‌های جمعی شود. پژوهش حاضر با هدف پیش‌بینی هویت جهانی براساس هویت ملی، قومی و دینی انجام شد. جامعه آماری پژوهش شامل دانشجویان دانشگاه‌های تهران بود و با استفاده از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چندمرحله‌ای ۴۰۰ نفر به عنوان نمونه آماری انتخاب شدند. ابزار مورد استفاده برای سنجش انواع هویت‌ها، پرسش‌نامه هویت ملی و اجتماعی سلگی و همکاران (۱۳۹۴) بود. برای تحلیل داده‌ها از آمار توصیفی، همبستگی پیرسون و رگرسیون گام به گام استفاده شد. تحلیل داده‌ها با استفاده از نرم افزار SPSS-25 انجام شد. نتایج نشان داد که هویت ملی، قومی و دینی

* دانشجوی دکتری روان‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات، تهران، ایران،
nasrinpakooftteh@yahoo.com

** دانشیار، گروه علوم تربیتی، دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی (نویسنده مسئول)، تهران، ایران،
sadegh_nasri@yahoo.com

*** استادیار، گروه روان‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم تحقیقات، تهران، ایران،
nasrolahi@srbiau.ac.ir

**** دانشیار، گروه سنجش و اندازه‌گیری، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران،
farrokhinoorali@yahoo.com

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۳/۱۷، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۵/۰۵

همبستگی مثبت و معناداری با هویت جهانی دارند. همچنین هویت ملی، قومی و دینی توان پیش بینی هویت جهانی را دارند و در مجموع ۶۳ درصد از واریانس هویت جهانی را در دانشجویان تبیین می‌کنند و در این زمینه نقش هویت ملی برجسته‌تر بوده است. علاوه بر این، مولفه‌های انواع هویت فوق نیز قابلیت پیش‌بینی هویت جهانی را دارا بودند. از این رو متغیرهای هویت‌های ملی، قومی و دینی روش مناسبی برای پیش‌بینی هویت جهانی یا مدرن در دانشجویان می‌باشد.

کلیدواژه‌ها: هویت جهانی، هویت ملی، هویت دینی، هویت قومی، دانشجویان.

۱. مقدمه

انسان و جایگاه او در جهان یکی از موضوعاتی است که از سال‌های ابتدایی وجود بشر، ذهن او را به خود مشغول داشته و موضوع مناسبی برای تفکر و کنکاش بوده است. در جامعه‌ی امروزی نیز انسان از ابعاد گوناگون مورد مطالعه قرار گرفته است. از آن جا که هویت، بخش مهمی از وجود انسان می‌باشد و زندگی شخصی و اجتماعی هر شخصی تحت تاثیر هویت او است، بررسی هویت انسان‌ها اعم از فردی و اجتماعی از اهمیت زیادی برخوردار است. فرایند هویت‌یابی یکی از مهم‌ترین نیازهای جامعه‌ی کنونی است. داشتن تعریفی از خود، اولین قدم در ایفای نقش و از مقدمات انسان بودن است و انسان از ابتدای ظهور بر کره‌ی خاکی، مرتب از کیستی و چیستی خود پرسیده است. فرایند هویت‌سازی این امکان را برای یک کنشگر اجتماعی فراهم می‌سازد که برای پرسش‌های بنیادی و معطوف به کیستی و چیستی خود پاسخی مناسب و قانع کننده پیدا کند. هویت نه تنها فرایندی برای خودشناسی کنشگران است، بلکه معناسازی نیز به واسطه‌ی آن صورت می‌گیرد (کرسستینا (Cristina)، ۲۰۰۸).

اهمیت و رواج فزاینده‌ی مفهوم هویت و مضامین مربوط به آن در دوره‌ی معاصر، ناشی از واقعیتی است که دوران گذار- حرکت از جامعه سنتی به جامعه مدرن نامیده می‌شود، دوره‌ای که موجب تغییرات شدید هویتی شده است. در جوامع سنتی، هویت اجتماعی افراد و گروه‌ها مبتنی بر ویژگی‌های انتسابی است، اما در جوامع مدرن، ویژگی‌ها و رفتارهای فردی که خود افراد آن‌ها را کسب کرده‌اند، مبنای هویت‌های جمعی آنان به شمار می‌رود. از این رو در جامعه معاصر، جهت‌گیری جامعه‌شناسی فرهنگ، توجه به اهمیت روزافزون ویژگی‌های انتسابی در شکل دادن به هویت‌های جمعی است

(جد (JD)، ۲۰۰۶). هویت به منزله یک خرده سیستم، در درون سیستم کلان فرهنگی قرار دارد و مورد تبادل قرار می‌گیرد (عباسی، ۱۳۹۷).

یکی از مسائل مهم در شکل‌گیری شخصیت نوجوانان و جوانان، مسئله هویت‌یابی است. جوانان و نوجوانان پیوسته درگیر یافتن پاسخ برای پرسش‌هایی از این قبیل هستند: من کیستم و نقش و جایگاه من در جامعه چیست؟ پیوسته در این فکرند که چه چیزی مهم و ارزشمند است تا از آن برای شکل‌دهی به شخصیت خود استفاده کنند. جوانان و نوجوانان با توجه به محدودیت دانش و نداشتن تجربه کافی نمی‌توانند به تنهایی به این پرسش‌ها پاسخ دهند و هویت خود را بسازند از این رو برای ساختن هویت خویش به الگوها و منابع دیگر متوسل می‌شوند. هویت (identity) و نحوه شکل‌گیری آن یکی از موضوعات مهم در روان‌شناسی رشد می‌باشد (دمیرچی (Damirchi) و محمدی، ۲۰۱۶). برخی هویت را به عنوان مفهومی چندوجهی در نظر می‌گیرند چرا که گروه‌های مختلف با توجه به جایگاه و شرایط موجود هویت‌های متفاوتی را ایجاد می‌کنند و به اشتراک می‌گذارند که می‌تواند قابل تعامل بین فرهنگ و جوامع مختلف باشد (پنینگتون و ریچارد (Pennington & Richards)، ۲۰۱۶). بروزنسکی (Berzinski) (۲۰۱۲) هویت را چهارچوبی شخصی می‌داند که به عنوان منبعی برای تفسیر تجارب استفاده می‌شود. به این ترتیب اطلاعات مربوط به هویت تفسیر می‌شود و براساس این تفسیر به ماده‌ها و مسائل مربوط به زندگی پاسخ داده می‌شود. اریکسون (Erikson) دستیابی به هویت را به عنوان گامی مهم در گذر از نوجوانی و ورود به بزرگسالی مطرح کرده‌است (شوارتز، بایرز، لوکس، سویننس، زامبونگا و همکاران (Schwartz, Beyers, Luyckx, Soenens, Zamboanga)، ۲۰۱۱).

براساس نظریه اریکسون اگر هویت شخصی نوجوان در طی زمان و براساس تجربیات حاصل از رفتار صحیح اجتماعی شکل بگیرد و نوجوان خود را بشناسد و از دیگران جدا سازد، تعادل روانی او تضمین می‌شود و اگر سرخوردگی و فقدان اعتماد جایگزین اعتماد شود و به جای تماس با مردم، نوجوان گوشه‌گیر و منزوی شود و به جای تحرک به رکود گرایش یابد، تعادل روانی او بهم می‌خورد و دچار بحران هویت می‌گردد (برندز، جونز و اندریوز (Berends, Jones & Andrews)، ۲۰۱۶). گروگر (Kroger) (۲۰۱۵) خاطر نشان کرد هویت یک موجودیت مشخص نیست که پس از شکل‌گیری ثابت بماند بلکه تغییر شرایط زندگی، همراه با تغییر نیازهای بیولوژیکی و روان‌شناختی باعث پیشرفت هویت در طول دهه‌های زندگی می‌شود. یپ (Yip) (۲۰۱۴) استدلال می‌کند که هویت

دارای جنبه‌های ایستا و پویا می‌باشد. اخیراً علاقه به ماهیت پویا هویت افزایش یافته است زیرا محققان در تلاش هستند تا زمینه‌های موقعیتی هویت را مشخص کنند و پیامدهای پویایی هویت را برای سازگاری متقابل فرهنگی درک کنند (بیرمان، سیمون، چان و تران (Birman, Simon, Chan & Tran)، ۲۰۱۴؛ دوسرین، دیری و رایدر (Doucerain, Dere & Ryder)، ۲۰۱۳).

به طور کلی هویت به دو بعد هویت فردی و هویت جمعی تقسیم می‌شود. از نظر موشمان (Moshman) (۲۰۱۱) هویت فردی نظریه شخص است در مورد اینکه چه کسی است و یا به چه کسی می‌خواهد تبدیل شود. شواهد نشان می‌دهد هویت فردی رشد یافته، در بهزیستی روانشناختی و سلامت روان تاثیر بسزایی دارد (شوارتز و همکاران، ۲۰۱۶). در مقابل هویت جمعی بیشتر ناظر بر تعلق فرد به گروه و اجتماعات انسانی است که از جمله آن می‌توان به هویت دینی (Religious identity)، هویت ملی (National identity)، هویت قومی (Ethnic identity) و هویت جهانی (Modern identity) اشاره کرد. در تعریف جنکینز (Jenkins) (۲۰۱۴) هویت اجتماعی عبارت است از شیوه‌هایی که به واسطه آنها فرد و اجتماع از هم متمایز می‌شوند و حاصل آن برقراری روابط و پیوندهای هویتی و متمایز ساختن نظام‌مند شباهت و تفاوت میان افراد و جوامع است، و این درک را به وجود می‌آورد که مردم عضو چندین گروه هستند بنابراین افراد هویت‌های جمعی متعددی دارند (ویرک (Verkuyten)، ۲۰۱۸).

هویت ملی فراگیرترین و در عین حال مشروع‌ترین سطح هویت در تمامی نظام‌های اجتماعی و در واقع فرایند پاسخ‌گویی آگاهانه‌ی یک ملت به پرسش‌های پیرامون خود، گذشته، زمان، تعلق، خاستگاه اصلی و دائمی، حوزه تمدنی، جایگاه سیاسی - اقتصادی - فرهنگی و ارزش‌های برگرفته از هویت تاریخی خود است (موحد، غفاری نسب و صالحی، ۱۳۹۱). هویت ملی به دلیل نقش تعیین کننده‌ای که در حوزه‌های مختلف زندگی بشری دارد، از مفاهیم اساسی مشروعیت دهنده به نظام سیاسی - اجتماعی و عاملی مهم در ایجاد وحدت و همبستگی ملی و شکل‌گیری روح جمعی یک ملت می‌باشد (حسینی فر و عباس زاده مرزبالی، ۱۳۹۹). از نظر اندرسون (Anderson) (۱۹۸۳) هویت ملی در ابتدا با مدرنیته در ارتباط بوده است و باعث شده که افراد و گروه‌ها خود را در یک بستر اجتماعی درک کنند. لاجنر (Lachner) (۲۰۰۷) در مقاله خود اظهار می‌دارد که پدیده جهانی شدن و به دنبال آن فرهنگ جهانی، تاثیرات زیادی بر هویت ملی کشورها داشته است. مولفه‌های

هویت ملی عبارتند از آگاهی (معرفت، باور، ارزش)، تعلق و تعهد. مولفه آگاهی که شامل دانش، آگاهی و باور فرد نسبت به عناصر فرهنگ، سیاست و اجتماع ملی می‌باشد. مولفه تعلق که شامل دلبستگی و گرایش عاطفی فرد به عناصر فرهنگی، سیاسی و اجتماعی ملی است. مولفه تعهد که شامل مشارکت فعال و عمل در خصوص عناصر فرهنگ، سیاست و اجتماع ملی است (سلگی، اسکندری، دلاور و برجعلی، ۱۳۹۴).

هویت قومی نیز یک جنبه مهم از هویت جمعی افراد در جوامع قومی است و بر حس ذهنی تعلق به یک گروه یا فرهنگ متمرکز است (ویلیامز، تولان، دارکی، فرانسویس و آندرسون (Williams, Tolan, Durkee, Francois & Anderson)، ۲۰۱۲) که در آن افراد از پیشینه قومی خود و اینکه در کجا و به چه کسی تعلق دارند استفاده می‌کنند (بایرتزکی، وان تابرگن، ویسی و اسمیت (Bubritzki, van Tubergen, Weesie & Smith)، ۲۰۱۸). هویت قومی این پتانسیل را دارد که اثرات مضر تبعیض را کاهش دهد (ای، آیسبرگر، ویس و سالارز، (Ai, Aisenberg, Weiss & Salazar)، ۲۰۱۴). پینی (Phinney) (۱۹۹۰) معتقد است که هویت قومی برای خودپنداره و عملکرد روانشناختی فرد بسیار مهم است. مولفه‌های هویت قومی عبارتند از آگاهی، تعلق و تعهد. آگاهی که شامل دانش، آگاهی و باور فرد نسبت به عناصر فرهنگ قومی، اجتماع قومی، سرزمین قومی و نژاد (تبار) قومی است. مولفه تعلق که شامل دلبستگی و گرایش عاطفی فرد به عناصر فرهنگ قومی، اجتماع قومی، سرزمین قومی و تبار قومی است. مولفه تعهد که شامل مشارکت فعال و رفتار در خصوص عناصر فرهنگ قومی، اجتماع قومی، سرزمین قومی و نژاد (تبار قومی) است (سلگی و همکاران، ۱۳۹۴).

هویت دینی نیز وجه مهمی از هویت جمعی است زیرا دین با میراث فرهنگی درآمیخته و از اصلی‌ترین عناصر فرهنگی در نظر گرفته می‌شود (پالت، فلیچمن و هیکنز (Fleischman & Hillekens Phalet)، ۲۰۱۸). در بحث هویت دینی، برخورداری از دین و آموزه‌های مذهبی مشترک در جامعه مورد توجه قرار می‌گیرد. با توجه به شدت یافتن فرایندهای توسعه و نوسازی در جوامع کنونی، دین همچنان در تمام ابعاد خود به عنوان منبع مهم هویت و معنابخشی در جهان متجدد به شمار می‌رود. اریکسون (۱۹۶۸) معتقد است که بزرگسالان به دنبال تعیین جایگاه خود در جهان هستند و مولفه اصلی این فرایند، اتخاذ یک سیستم اعتقادی است که جهان‌بینی فرد را تعیین می‌کند. دین یک منبع از این باورها را شکل می‌دهد و رشد رفتارهای مذهبی و اعتقادی جوانان در رابطه با خلق

هویت دینی شکل می‌گیرد. مولفه‌های هویت دینی عبارتند از آگاهی، تعلق، تعهد و تحمل. مولفه آگاهی که شامل دانش، آگاهی و باور فرد نسبت به عناصر فرهنگ دینی، اجتماع دینی و سیاست دینی است. مولفه تعلق که شامل دلبستگی و گرایش عاطفی فرد به عناصر فرهنگ دینی، اجتماع دینی و سیاست دینی است. مولفه تعهد که شامل مشارکت فعال و عمل در خصوص عناصر فرهنگ دینی، اجتماع دینی و سیاست دینی است. مولفه تحمل که شامل مدارا و رواداری در خصوص فرهنگ دینی، اجتماع دینی و سیاست دینی است (سلگی و همکاران، ۱۳۹۴).

هویت جهانی یا مدرن نیز، یکی از عوامل اصلی که موجب شده است انسان‌ها در خانه خود به وسیله رسانه‌ها با سایر افراد در آن سوی جهان ارتباط برقرار کنند. به عقیده محمدزاده و حاجیانی (۱۳۹۶) در میان اکثر محققان و نویسندگان ایرانی که به موضوع هویت در ایران توجه داشته‌اند، اشارات مستقیم و موکدی به نقش و تاثیر غرب یا غربی‌شدن، تجدد، جهانی‌شدن یا جهانی‌سازی و مدرنیته در هویت ایرانی شده‌است و عمدتاً پذیرفته شده که فرهنگ و هویت ایرانی در جریان تعاملات تاریخی ایران با کشورهای اروپایی، تحت تاثیر قرار گرفته و لایه یا بعدی جدید به آن افزوده شده است. مولفه‌های هویت جهانی عبارتند از آگاهی، تعلق، تعهد و تحمل. آگاهی که شامل دانش، آگاهی و باور فرد نسبت به عناصر فرهنگ جهانی، اجتماع جهانی و سیاست جهانی است. مولفه تعلق که شامل دلبستگی و گرایش عاطفی فرد به عناصر فرهنگ جهانی، اجتماع جهانی و سیاست جهانی است. مولفه تعهد که شامل مشارکت فعال و عمل در خصوص عناصر فرهنگ جهانی، اجتماع جهانی و سیاست جهانی است. مولفه تحمل که شامل مدارا در خصوص عناصر فرهنگ جهانی، اجتماع جهانی و سیاست جهانی است (سلگی و همکاران، ۱۳۹۴).

هویت، لازمه نظام اجتماعی است و هرگونه تاخیر یا انحراف در شکل‌گیری هویت موفق، می‌تواند منجر به پراکندگی یا بحران هویت شود که خود بسیاری از نابهنجاری‌های فردی و اجتماعی را در پی دارد (زارع شاه آبادی و صادقی، ۱۳۹۱). بنابراین در زمینه هویت‌های جمعی مطالعاتی نیازمند است زیرا حوزه‌های مورد مطالعه تحت عنوان هویت‌های جمعی متنوع و نتایج حاصل از این مطالعات نیز دچار عارضه اختلاف و تفاوت است. با توجه به مطالب ذکر شده آنچه در این خصوص، اهمیت غیرقابل انکاری دارد و سوال اصلی پژوهش نیز می‌باشد این است که آیا هویت ملی، دینی و قومی و مولفه‌های آنها توان پیش‌بینی هویت جهانی را دانشجویان دارد؟

۲. چهارچوب نظری پژوهش

۱.۲ کولی و مید (Cooley & Mead)

در این دیدگاه هویت را پدیده‌ای در حال ایجاد شدن و جدید می‌دانند که در هیچ زمان و مکانی ثابت نخواهد بود و همواره در حال شکل‌گیری و تغییر است. کولی و مید معتقدند که انسان از ابتدای زندگی اجتماعی دارای یک هسته بنیادین یا یک هویت نسبی اولیه است که در جریان جامعه‌پذیری واکنش متقابل با دیگران هر روز هویت‌های جدیدی را ایجاد می‌کند. از نظر پیروان این مکتب هیچگاه هویت کامل نیست و هر روز در حال ایجاد شدن است. آنها معتقدند گروه‌ها، مرجع رفتار فرد هستند زمانی که ما خود را متعلق به یک گروه خاص دانستیم براساس آن خود را شناخته و هویت می‌یابیم و در نتیجه رفتاری متناسب با آن گروه از خود بروز داده و شخصیت خود را از راه تایید اعضای گروه تکوین می‌بخشیم. این گروه‌ها در نظر مید شامل گروه‌های اولیه و ثانویه می‌باشند. در گروه‌های اولیه، فرد حرکات، احساسات و عقایدی نظیر هم‌نوعان خویش دارد این احساسات که در شیوه‌های قومی و طایفه‌ای نهفته است در بررسی گروه‌های نخستین پایه و اساس جبرهای اجتماعی است. از این رو هویت فرد در این گروه‌ها به صورت انتسابی و محول می‌باشد و بیش‌تر حالت انضمامی و خاص‌گرا دارند. در صورت دیگر همبستگی گروه‌های ثانویه که عضویت افراد در آن به صورت اختیاری و محقق می‌باشد بین اعضای این گروه‌ها پیوند عاطفی گسترده‌تر و برخوردارها فراتر از هدف‌های محدود و خاص قومی و قبیله‌ای بوده و تعلق خاطر و دلبستگی افراد فراتر از هدف‌های محدود و خاص قومی، قبیله‌ای و ملی توسعه یافته و سرانجام به اجتماع جهانی گسترش می‌یابد. بنابراین بدیهی است که هویت افراد در چنین گروه‌هایی به صورت عام و گسترده می‌باشد (توسلی، ۱۳۸۰: ۲۹۸).

۲.۲ تاجفل

تاجفل به عنوان یکی دیگر از نظریه‌پردازان، هویت اجتماعی را عبارت از یک «خود» مفهومی ناشی از عضویت درون‌گروهی در یک گروه اجتماعی همراه با احساسات، ارزش‌ها و تماس‌های عاطفی با دیگر اعضا که این احساس باعث تعلق فرد به گروه شده و همچنین موجب می‌شود که خود را در دسته‌بندی‌های اجتماعی وابسته به گروه خود معرفی کند. براساس این تعریف بدون آگاهی از عضویت در گروه یا گروه‌های اجتماعی و اهمیت

و ارزشی که فرد برای چنین عضویتی قائل است، هویت اجتماعی نمی‌تواند شکل بگیرد. برطبق دیدگاه تاجفل آن بخشی از هویت ما که نشأت گرفته از گروهی است که به آن تعلق داریم (درون‌گروه) بوسیله مقایسه و ترجیح افراد گروه خود نسبت به کسانی که خارج از گروه (برون‌گروه) هستند، شکل می‌گیرد. در مواقعی که هویت جمعی رضایت‌بخش نیست، افراد سعی خواهند کرد که یا گروه فعلی خود را ترک کرده و به گروه دیگری که در وضعیت مثبت‌تری قرار دارد ملحق شوند و یا اینکه در وضعیت گروه خود بهبود حاصل کنند. در واقع خود نسبت به محیط واکنش نشان می‌دهد در یک وضعیت ممکن است که ملیت در درجه اول اهمیت باشد اما در وضعیت دیگر ممکن است قومیت یا نژاد مورد توجه باشد. بنابراین مفهوم خود از این هویت‌های اجتماعی شکل می‌گیرد و همواره متناسب با شرایط و موقعیت‌ها تغییر می‌یابد (چلبی، ۱۳۷۵: ۲۲۶).

۳.۲ استرایکر (Stryker)

استرایکر نیز به عنوان یکی از نظریه‌پردازان در تئوری خود بحث تعهد افراد را مطرح می‌کند. اینکه افراد در هر یک از هویت‌های خود یک درجه وابستگی به آن دارند که هرچه این درجه تعهد یا وابستگی بیشتر باشد، آن هویت در سلسله مراتب بالاتری قرار می‌گیرد. این درجه تعهد به یک هویت تابع عواملی است: یکی اینکه تا چه اندازه دیگران و فرهنگ جامعه آن هویت را به صورت مثبت ارزیابی می‌کنند، دیگر اینکه میزان برآورده شدن انتظارات دیگران از کسی که به این هویت وابسته است چه اندازه می‌باشد به علاوه شبکه افراد مرتبط با کسی که به این هویت وابسته است چقدر گسترده است. نکته دیگری که در تئوری هویت استرایکر دارای اهمیت است تغییر هویت است. بدین معنا زمانی که ساخت اصلی که یک فرد در آن قرار دارد به وسیله رویدادهای خارجی تغییر کند، تمایل به تغییر هویت نیز در افراد دیده می‌شود و هر چه بیشتر هویت‌های خود را تغییر دهند کمتر در برابر تغییر یک هویت خاص از خود مقاومت نشان می‌دهند (ترنر، ۱۹۹۸: ۳۷۷).

۴.۲ گیدنز

گیدنز (Giddens) به عنوان جامعه‌شناسی تلفیق‌گرا یکی از شناخته‌ترین و جامع‌ترین کوشش‌ها را در راستای تلفیق عاملیت و ساختار انجام داده‌است و نظریه هویت را با توجه به نظریه ساختاربندی توضیح داد. بدین معنا که کنشگر به صورت بازاندیشه‌ای به

ارزیابی فعالیت‌های خود در ساخت اجتماعی می‌پردازد و تاثیرگذاری و تغییر شرایط اجتماعی افراد اساساً نتیجه توانایی آنها در بازاندیشی نسبت به رفتار خویش است (ذکایی، ۱۳۸۱: ۳). به نظر گیدنز هویت اجتماعی افراد براساس خودآگاهی و هم توسط شرایط و موقعیت‌های اجتماعی در زمان و مکان شکل می‌گیرد که عملکردهای اجتماعی، روند بازتابی بودن آن، عقلانیت و خودآگاهی فرد و بازاندیشی آن، هویت فرد را همیشه در فرایند ساخت‌یابی قرار می‌دهند، بویژه در عصر جدید که نهادهای امروزی هم دخالت دارند. به زعم وی هر چیزی در زندگی اجتماعی از آنچه سیستم‌های جهانی در برمی‌گیرند تا آنچه که وضعیت فکری یک فرد محسوب می‌شود در یک کردار و راه و رسم اجتماعی بوجود می‌آید. از این رو گیدنز معتقد است که هویت اجتماعی در روند ساخت‌یابی و باتوجه به موقعیت‌ها، شرایط و احوال و اوضاع اجتماعی، اقتصادی و نیز خودآگاهی شکل می‌گیرد (گیدنز، ۱۳۷۸: ۸۱). براین اساس همیشه باید هویت خودمان را براساس زمان و فضا و تحت شرایط مختلف مورد تجدیدنظر، بازبینی و مورد مشاهده قرار دهیم. به تعبیر دیگر در دوران اخیر بستر هویت‌سازی دگرگون می‌شود و به صورت پروژه‌ای انعطاف‌پذیر در می‌آید. بدین ترتیب که هر اندازه سنت نفوذ خود را از دست می‌دهد و زندگی روزمره برحسب تعامل دیالکتیکی محلی و جهانی بازسازی می‌شود، افراد به چک و چانه زدن بر سر گزینش شیوه زندگی خود از بین گزینه‌های گوناگون وارد می‌شوند (گل محمدی، ۱۳۸۰: ۲۵۴). بنابراین هویت فرد الزاماً باید در ارتباط با تغییرات سریع زندگی اجتماعی (به مقیاس محلی و جهانی) شکل بگیرد، دگرگون شود و بطور بازتابی استحکام یابد.

۳. روش پژوهش

پژوهش حاضر توصیفی و از نوع همبستگی است. کلیه دانشجویان دختر و پسر مشغول به تحصیل در مقاطع کارشناسی، کارشناسی‌ارشد و دکترای حرفه‌ای و دکترای تخصصی دانشگاه‌های شهر تهران در سال تحصیلی ۹۸-۱۳۹۷ به عنوان جامعه در دسترس، جهت بررسی در نظر گرفته شد. در این پژوهش از روش نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای چندمرحله‌ای استفاده شد. در نمونه‌گیری خوشه‌ای واحد اندازه‌گیری فرد نیست بلکه گروهی از افراد هستند که به صورت طبیعی شکل گرفته و گروه خود را تشکیل داده‌اند. نمونه‌گیری خوشه‌ای زمانی به کار می‌رود که انتخاب گروهی از افراد امکان‌پذیر و آسان‌تر از انتخاب افراد در یک جامعه تعریف شده باشد. به منظور انتخاب نمونه مورد نیاز، با

استفاده از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای، پس از تهیه فهرستی کامل از تمامی دانشگاه‌های تحت پوشش وزارت علوم، تحقیقات و فناوری شهر تهران دانشگاه‌های مورد نظر به صورت تصادفی انتخاب شد. در گام بعد فهرستی از دانشکده‌های دانشگاه‌های منتخب تهیه شد و از هر دانشکده نمونه‌ای انتخاب گردید. در مراجعه به دانشکده‌ها، به علت عدم وجود لیست اسامی و عدم حضور دانشجویان (از پیش انتخاب شده) از دانشجویان در دسترس استفاده گردید. همچنین جهت محاسبه حجم نمونه با استفاده از جدول مورگان در مورد جامعه آماری با حجم ۱۰۰۰/۰۰۰ نفر، نمونه به حجم ۳۸۴ نمونه مورد نیاز است. لذا با احتمال ریزش حجم نمونه ۴۰۰ نفر در نظر گرفته شد. جهت تحلیل اطلاعات از آمار توصیفی (میانگین، انحراف معیار) و آمار استنباطی (همبستگی، رگرسیون گام به گام) با استفاده از نرم افزار SPSS-25 انجام شد. در این پژوهش از ابزار زیر استفاده شد.

پرسش‌نامه هویت ملی و اجتماعی: این پرسشنامه توسط سلگی و همکاران (۱۳۹۴) تهیه شد و دارای ۱۴۱ گویه ای می‌باشد. در این پرسشنامه هویت اجتماعی از ۳ بخش هویت قومی، هویت دینی و هویت جهانی تشکیل شده است. لذا این آزمون از ۴ خرده‌مقیاس تشکیل شده است. ضریب آلفای این ابزار ۰/۹۶۵ می باشد. این پرسشنامه در اجرای اصلی روی نمونه ای مرکب از ۴۱۰ دانشجوی دانشگاه های شهر تهران به اجرا درآمد. در این مرحله، برای تحلیل آزمون، از روش تحلیل عاملی استفاده گردید. برای تحلیل عاملی، از روش روایی سازه استفاده شد. طی فرایند تحلیل عاملی جمعاً ۳۱ عامل شناسایی گردید که ۱۳ عامل آن قابل نام گذاری بودند. در خرده آزمون هویت ملی ۱۰ عاملی شناسایی شد که ۵ عامل آن قابل نام گذاری بود. در هویت ملی ۹ عامل شناسایی شد که ۳ عامل آن قابل نام گذاری بود. در هویت دینی ۴ عامل شناسایی شد که ۲ عامل آن قابل نام گذاری بود. در هویت جهانی نیز ۸ عامل شناسایی شد که ۲ عامل آن معنی پذیر بودند. با در نظر گرفتن نتایج می توان گفت که این پرسشنامه از پایایی و روایی مناسبی برخوردار است و عوامل به دست آمده از روش تحلیل عاملی می توانند هویت ملی و اجتماعی را به گونه مناسب اندازه گیری کنند.

۴. یافته‌های پژوهش

در پژوهش حاضر تعداد ۲۴۷ زن و ۱۴۲ مرد شرکت کرده بودند که ۱۵۸ نفر مجرد و ۲۳۱ نفر متأهل بوده‌اند.

پیش‌بینی هویت جهانی براساس هویت ملی، دینی و قومی ... ۱۱

جدول ۱ میانگین، انحراف معیار و شاخص‌های چولگی و کشیدگی متغیر هویت ملی، قومی، دینی و جهانی را نشان می‌دهد.

جدول ۱. میانگین، انحراف معیار، چولگی و کشیدگی متغیرهای پژوهش

متغیرها	میانگین	انحراف معیار	چولگی	کشیدگی
هویت ملی	۱۳۹/۷۴	۱۶/۲۸	-۰/۴۴۲	۰/۳۸۶
مولفه آگاهی	۴۷/۱۳۹	۵/۳۷۸	-۰/۷۰۶	۱/۷۷۵
مولفه تعلق	۴۵/۳۷۸	۵/۹۰۹	-۰/۲۰۹	-۰/۰۷۹
مولفه تعهد	۴۷/۲۲۴	۶/۴۷۹	-۰/۲۵۷	۰/۷۲۵
هویت قومی	۹۹/۲۱۳	۱۱/۰۹۸	-۰/۹۴۸	۱/۳۹۶
مولفه آگاهی	۳۳/۱۶۵	۳/۹۰۸	-۰/۳۸۹	۱/۸۶۵
مولفه تعلق	۳۳/۹۷	۴/۸۷۹	-۰/۵۷۷	۰/۴۰۸
مولفه تعهد	۳۲/۰۷۵	۴/۳۱۹	-۰/۵۵۸	۱/۱۷۴
هویت دینی	۸۶/۲۹۸	۱۹/۴۹۵	-۰/۲۸۴	-۰/۶۲۸
مولفه آگاهی	۲۳/۵۸	۴/۹۴۲	-۰/۴۱۸	-۰/۱۳۴
مولفه تعلق	۲۳/۴۲۷	۶/۷۱	-۰/۳۲۰	-۰/۶۹۷
مولفه تعهد	۲۳/۶۰۷	۵/۸۹۳	-۰/۱۹۵	-۰/۶۷۳
مولفه تحمل	۱۵/۶۸۴	۳/۳۱۱	-۰/۶۷۳	-۰/۵۱۶
هویت جهانی	۸۱/۴۷۳	۶/۸۳۴	-۱/۰۶۲	۱/۰۳۴
مولفه آگاهی	۱۳/۵۳	۱/۶۷۱	-۱/۲۱۴	۱/۰۶۷
مولفه تعلق	۲۵/۱۷۵	۲/۶۵۷	-۰/۵۰۱	۱/۹۳۲
مولفه تعهد	۲۱/۴۸۸	۲/۳۲۲	۰/۳۲۰	۱/۰۹۴
مولفه تحمل	۲۱/۲۸	۳/۹۷	۰/۰۳۴	-۰/۴۰۵

جدول ۲ ماتریس همبستگی متغیرها را نشان می‌دهد.

جدول ۲. ماتریس همبستگی متغیرهای مورد مطالعه

متغیرها	۱	۲	۳	۴
۱- هویت ملی	۱			
۲- هویت قومی	۰/۸۲**	۱		
۳- هویت دینی	۰/۴۲**	۰/۳۱**	۱	
۴- هویت جهانی	۰/۷۵**	۰/۷۱**	۰/۴۸**	۱

**P<0.01

نتایج جدول ۲ نشان می‌دهد که بین هویت جهانی با هویت ملی، هویت دینی و هویت قومی همبستگی مثبت و معناداری در سطح ۰/۰۱ وجود دارد. جدول ۳ نتایج تحلیل رگرسیون چندگانه به روش گام به گام جهت پیش‌بینی هویت جهانی براساس هویت ملی، هویت قومی و هویت دینی را نشان می‌دهد. ضمناً مفروضه‌های تحلیل رگرسیون چندمتغیری بررسی و شرایط لازم برای تحلیل وجود داشته است.

جدول ۳. نتایج تحلیل رگرسیون گام به گام برای پیش‌بینی هویت جهانی براساس هویت ملی، دینی و قومی

مدل	متغیر پیش‌بین	R	R ²	F	P	مقدار ثابت	B	β	t	P
۱	هویت ملی	۰/۷۴۹	۰/۵۶۱	۴۹۴/۰۵۲	۰/۰۰۰۱	۳۸/۹۲	۰/۳۱۰	۰/۷۴۹	۲۲/۳۳	۰/۰۰۰۱
۲	هویت ملی	۰/۷۷۰	۰/۵۹۲	۲۸۰/۲۰۵	۰/۰۰۰۱	۳۳/۲۱۲	۰/۲۰۶	۰/۴۶۷	۸/۷۹۸	۰/۰۰۰۱
	۰/۱۸۷						۰/۳۰۸	۵/۴۵۱	۰/۰۰۰۱	
۳	هویت ملی	۰/۷۹۲	۰/۶۲۸	۲۱۶/۴۵۱	۰/۰۰۰۱	۳۲/۸۱۲	۰/۱۶۲	۰/۳۹۱	۶/۸۹۰	۰/۰۰۰۱
	۰/۲۰۰						۰/۳۲۹	۶/۰۸۳	۰/۰۰۰۱	
	۰/۰۷۲						۰/۲۰۹	۶/۰۷۲	۰/۰۰۰۱	

جدول ۳ نشان می‌دهد که در مرحله اول، همبستگی هویت ملی با هویت جهانی دانشجویان برابر ۰/۷۴۹ و مجذور همبستگی آن ۰/۵۶۱ است. به عبارت دیگر، هویت ملی به تنهایی ۵۶ درصد از هویت جهانی را در دانشجویان پیش‌بینی می‌کند. در مرحله دوم، با اضافه شدن متغیر هویت قومی، همبستگی هویت ملی و هویت قومی با هویت جهانی دانشجویان برابر ۰/۷۷۰ و مجذور همبستگی آنها ۰/۵۹۲ است. به عبارت دیگر، متغیرهای هویت ملی و هویت قومی ۵۹ درصد از هویت جهانی را در دانشجویان پیش‌بینی می‌کند. در مرحله سوم، با اضافه شدن متغیر هویت دینی، همبستگی هویت ملی، هویت قومی و هویت دینی با هویت جهانی دانشجویان برابر ۰/۷۹۲ و مجذور همبستگی آنها ۰/۶۲۸ است. به عبارت دیگر، متغیرهای هویت ملی، هویت قومی و هویت دینی ۶۳ درصد از هویت جهانی را در دانشجویان پیش‌بینی می‌کند. همچنین باتوجه به نتایج جدول ۳، در مدل ۱ هویت ملی به شکل مثبت و معنادار ($P=۰/۰۰۰۰۱$ ،

نتایج رگرسیون گویای این است که هویت ملی دارای سهم قابل توجه و ضریب بتای برابر با ۰/۳۱۰ برای هویت جهانی دانشجویان می باشد و به این معناست که به ازای افزایش یک نمره انحراف معیار هویت ملی، ۰/۳۱۰ نمره انحراف معیار به هویت جهانی دانشجویان افزوده می شود. در مدل ۲ علاوه بر هویت ملی، هویت قومی به شکل مثبت و معنادار برای برآورد متغیر هویت جهانی در دانشجویان به کمک هویت ملی و هویت قومی به شرح زیر است:

$$\text{هویت ملی} \times (0/310) + 38/192 = \text{هویت جهانی دانشجویان}$$

نتایج رگرسیون گویای این است که هویت ملی دارای سهم قابل توجه و ضریب بتای برابر با ۰/۳۱۰ برای هویت جهانی دانشجویان می باشد و به این معناست که به ازای افزایش یک نمره انحراف معیار هویت ملی، ۰/۳۱۰ نمره انحراف معیار به هویت جهانی دانشجویان افزوده می شود. در مدل ۲ علاوه بر هویت ملی، هویت قومی به شکل مثبت و معنادار برای برآورد متغیر هویت جهانی در دانشجویان به کمک هویت ملی و هویت قومی به شرح زیر است:

$$\text{هویت قومی} \times (0/187) + \text{هویت ملی} \times (0/206) + 34/212 = \text{هویت جهانی دانشجویان}$$

نتایج رگرسیون گویای این است که هویت ملی دارای سهم قابل توجه و ضریب بتای برابر با ۰/۲۰۶ برای هویت جهانی دانشجویان می باشد و به این معناست که به ازای افزایش یک نمره انحراف معیار هویت ملی، ۰/۲۰۶ نمره انحراف معیار به هویت جهانی دانشجویان افزوده می شود. همچنین نتایج رگرسیون گویای این است که هویت قومی دارای سهم قابل توجه و ضریب بتای برابر با ۰/۱۸۷ برای هویت جهانی دانشجویان می باشد و به این معناست که به ازای افزایش یک نمره انحراف معیار هویت قومی، ۰/۱۸۷ نمره انحراف معیار به هویت جهانی دانشجویان افزوده می شود.

در مدل ۳ علاوه بر هویت ملی و هویت قومی، هویت دینی به شکل مثبت و معنادار رگرسیونی برای برآورد متغیر هویت جهانی در دانشجویان به کمک هویت ملی و هویت قومی به شرح زیر است:

$$\text{هویت دینی} \times (0/072) + \text{هویت قومی} \times (0/200) + \text{هویت ملی} \times (0/162) +$$

$$32/812 = \text{هویت جهانی دانشجویان}$$

نتایج رگرسیون گویای این است که هویت ملی دارای سهم قابل توجه و ضریب بتای برابر با ۰/۱۶۲ برای هویت جهانی دانشجویان می باشد و به این معناست که به ازای افزایش یک نمره انحراف معیار هویت ملی، ۰/۱۶۲ نمره انحراف معیار به هویت جهانی دانشجویان

افزوده می‌شود. همچنین نتایج رگرسیون گویای این است که هویت قومی دارای سهم قابل توجه و ضریب بتای برابر با ۰/۲۰۰ برای هویت جهانی دانشجویان می‌باشد و به این معناست که به ازای افزایش یک نمره انحراف معیار هویت قومی، ۰/۲۰۰ نمره انحراف معیار به هویت جهانی دانشجویان افزوده می‌شود. علاوه بر این، هویت دینی دارای سهم نسبتاً قابل توجه و ضریب بتای برابر با ۰/۰۷۲ برای هویت جهانی دانشجویان می‌باشد و به این معناست که به ازای افزایش یک نمره انحراف معیار هویت دینی، ۰/۰۷۲ نمره انحراف معیار به هویت جهانی دانشجویان افزوده می‌شود. در مجموع نتایج حاکی از آن است که ضمن وجود رابطه معنا دار بین متغیرهای پیش‌بین یعنی هویت های ملی، قومی و دینی با متغیر ملاک یعنی هویت جهانی دانشجویان، این متغیرها توان پیش‌بینی قابل توجهی دارند. در جدول ۴ نتایج تحلیل رگرسیون گام به گام برای پیش‌بینی هویت جهانی براساس مولفه‌های هویت ملی آمده‌است.

جدول ۴. نتایج تحلیل رگرسیون گام به گام برای پیش‌بینی هویت جهانی براساس مولفه‌های هویت ملی

مدل	متغیر پیش‌بین	R	R ²	F	P	فقدان رابیت	B	β	t	P
۱	تعهد	۰/۷۲۴	۰/۵۲۳	۴۲۵/۱۵۳	۰/۰۰۰۱	۴۱/۹۶۰	۰/۷۵۲	۰/۷۲۴	۲۰/۶۱۹	۰/۰۰۰۱
۲	تعهد	۰/۷۴۶	۰/۵۵۶	۲۴۱/۸۶۳	۰/۰۰۰۱	۴۱/۹۳۴	۰/۵۳۵	۰/۵۱۵	۹/۹۴۴	۰/۰۰۰۱
	۰/۳۱۵						۰/۲۷۶	۵/۳۳۲	۰/۰۰۰۱	
۳	تعهد	۰/۷۵۲	۰/۵۶۶	۱۶۷/۰۵۷	۰/۰۰۰۱	۳۹/۲۸۳	۰/۴۳۷	۰/۴۲۰	۶/۸۹۱	۰/۰۰۰۱
	۰/۲۵۸						۰/۲۲۶	۴/۱۷۹	۰/۰۰۰۱	
	۰/۲۱۰						۰/۱۶۷	۲/۸۸۱	۰/۰۰۰۴	

جدول ۴ نشان می‌دهد که در مرحله اول، همبستگی مولفه تعهد هویت ملی با هویت جهانی دانشجویان برابر ۰/۷۲۴ و مجذور همبستگی آن ۰/۵۲۳ است. به عبارت دیگر، مولفه تعهد هویت ملی به تنهایی ۵۳ درصد از هویت جهانی را در دانشجویان پیش‌بینی می‌کند. در مرحله دوم، با اضافه شدن مولفه تعلق هویت ملی، همبستگی مولفه‌های تعهد و تعلق هویت ملی با هویت جهانی دانشجویان برابر ۰/۷۴۶ و مجذور همبستگی آنها ۰/۵۵۶ است. به عبارت دیگر، مولفه‌های تعهد و تعلق هویت ملی ۵۶ درصد از هویت جهانی را در دانشجویان پیش‌بینی می‌کند. در مرحله سوم، با اضافه شدن مولفه آگاهی هویت ملی،

همبستگی مولفه‌های تعهد، تعلق و آگاهی هویت ملی با هویت جهانی دانشجویان برابر ۰/۷۵۲ و مجذور همبستگی آنها ۰/۵۶۶ است. به عبارت دیگر، مولفه‌های تعهد، تعلق و آگاهی هویت ملی ۶۳ درصد از هویت جهانی را در دانشجویان پیش‌بینی می‌کند. در جدول ۵ نتایج تحلیل رگرسیون گام به گام برای پیش‌بینی هویت جهانی براساس مولفه‌های هویت قومی نشان داده شده است.

جدول ۵. نتایج تحلیل رگرسیون گام به گام برای پیش‌بینی هویت جهانی براساس مولفه‌های هویت قومی

مدل	متغیر پیش‌بین	R	R ²	F	P	مقدار t	B	β	t	P
۱	آگاهی	۰/۷۱۱	۰/۵۰۵	۳۹۴/۶۱۴	۰/۰۰۰۱	۴۰/۸۶۹	۱/۲۲۴	۰/۷۱۱	۱۹/۸۶۵	۰/۰۰۰۱
۲	آگاهی تعهد	۰/۷۷۱	۰/۵۹۵	۲۸۲/۳۰۲	۰/۰۰۰۱	۳۳/۳۳۴	۰/۹۱۰	۰/۵۲۸	۱۳/۹۳۸	۰/۰۰۰۱
							۰/۵۴۷	۰/۳۵۱	۹/۲۵۵	۰/۰۰۰۱

جدول ۵ نشان می‌دهد که در مرحله اول، همبستگی مولفه آگاهی هویت قومی با هویت جهانی دانشجویان برابر ۰/۷۱۱ و مجذور همبستگی آن ۰/۵۰۵ است. به عبارت دیگر، مولفه آگاهی هویت قومی به تنهایی ۵۱ درصد از هویت جهانی را در دانشجویان پیش‌بینی می‌کند. در مرحله دوم، با اضافه شدن مولفه تعهد هویت قومی، همبستگی مولفه‌های آگاهی و تعهد هویت قومی با هویت جهانی دانشجویان برابر ۰/۷۷۱ و مجذور همبستگی آنها ۰/۵۹۵ است. به عبارت دیگر، مولفه‌های آگاهی و تعهد هویت قومی ۶۰ درصد از هویت جهانی را در دانشجویان پیش‌بینی می‌کند. مولفه تعلق هویت قومی نقشی در پیش‌بینی هویت جهانی دانشجویان نداشته است. در جدول ۶. نتایج تحلیل رگرسیون گام به گام برای پیش‌بینی هویت جهانی براساس مولفه‌های هویت دینی آمده است.

جدول ۶. نتایج تحلیل رگرسیون گام به گام برای پیش‌بینی هویت جهانی براساس مولفه‌های هویت دینی

مدل	متغیر پیش‌بین	R	R ²	F	P	مقدار ثابت	B	β	t	P
۱	آگاهی	۰/۴۷۷	۰/۲۲۶	۱۱۴/۲۱۳	۰/۰۰۰۱	۶۶/۳۴	۰/۶۵۰	۰/۴۷۷	۱۰/۶۸۷	۰/۰۰۰۱
۲	آگاهی	۰/۴۹۷	۰/۲۴۳	۶۳۰/۱۶۶	۰/۰۰۰۱	۶۳/۳۲	۰/۴۰۰	۰/۲۹۴	۳/۹۶۹	۰/۰۰۰۱
	۰/۴۶۶						۰/۲۲۹	۳/۰۹۵	۰/۰۰۲	

جدول ۶ نشان می‌دهد که در مرحله اول، همبستگی مولفه آگاهی هویت دینی با هویت جهانی دانشجویان برابر ۰/۴۷۷ و مجذور همبستگی آن ۰/۲۲۶ است. به عبارت دیگر، مولفه آگاهی هویت دینی به تنهایی ۲۳ درصد از هویت جهانی را در دانشجویان پیش‌بینی می‌کند. در مرحله دوم، با اضافه شدن مولفه تحمل هویت دینی، همبستگی مولفه‌های آگاهی و تحمل هویت دینی با هویت جهانی دانشجویان برابر ۰/۴۹۷ و مجذور همبستگی آنها ۰/۲۴۳ است. به عبارت دیگر، مولفه‌های آگاهی و تحمل هویت دینی ۲۴ درصد از هویت جهانی را در دانشجویان پیش‌بینی می‌کند. مولفه‌های تعلق و تعهد هویت دینی نقشی در پیش‌بینی هویت جهانی دانشجویان نداشته است.

۵. نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با هدف پیش‌بینی هویت جهانی براساس هویت ملی، قومی و دینی انجام شد. نتایج نشان داد که بین هویت قومی، دینی و ملی با هویت جهانی همبستگی مثبت و معناداری وجود دارد و هویت ملی، دینی و قومی توان پیش‌بینی هویت جهانی را دارند.

در تبیین این یافته می‌توان گفت که با گسترش وسایل ارتباط جمعی و فناوری‌های جدید رایانه‌ای، جوانان فرصت برقراری ارتباطات گسترده با جوامع و فرهنگ‌های گوناگون را می‌یابند. با توسعه گسترده تکنولوژی و افزایش استفاده از فناوری‌های نوین، مسئله مهمی که در بین محققان مطرح شده این است که چنین ابزارهای نوینی چگونه می‌تواند روی روابط اجتماعی، ادراکات بین فردی و هویت‌های جمعی تاثیر گذارد. در واقع عامل بنیادین در شکل‌گیری هویت‌های جمعی تعاملات انسانی است. هویت در بستر تعاملات اجتماعی

تعریف می‌شود. ظهور فناوری‌های نوین ارتباطی دگرگونی بنیادینی را در معاملات و ارتباطات انسانی ایجاد کرده‌است. پیامد این امر شکل‌گیری نوع جدیدی از تعاملات انسانی است که ضمن تمایز از الگوهای ارتباطی مرسوم در رسانه‌های ارتباط جمعی عملاً فرصت‌های نوینی را در جهت تجلی خود و هویت به وجود آورده‌است. گیدنز معتقد است فناوری‌های جدید اطلاعاتی و ارتباطاتی در سیال بودن هویت‌ها تاثیرگذارند. به نظر گیدنز، هویت ساخته و پرداخته‌شده زمان و مکان است. در جریان تغییرات در طول سده اخیر، شاهد تغییر هویت مبتنی بر مکان به هویت‌های در حال گذار هستیم. بنابراین، در این رویکرد هویت در حال تغییر، پویا، دورگه یا ترکیبی و رابطه‌ای است. به اعتقاد کاستلز نیز، فناوری‌های جدید اطلاعاتی و ارتباطاتی زیربنا و نیروی محرکه و پیش‌راننده جهانی شدن است. اگرچه همه اقشار و گروه‌های سنی تحت تاثیر فرایند جهانی شدن قرار گرفته‌اند اما جوانان و به‌طور خاص، دانشجویان به علت حضور در دانشگاه و بهره‌گیری از تکنولوژی‌های ارتباطی و اطلاعاتی بیشتر با جهانی شدن درگیر بوده و به دنبال کشف منابع هویتی هستند. در واقع جهانی شدن موجب دگرگونی در منابع هویت‌یابی سستی شده‌است. هویت در هر جامعه‌ای از عوامل باثباتی است و با ابعاد مختلف خود، تاثیرات زیادی بر بقا و استمرار جامعه دارد. انسان‌ها همیشه خود را با هویت‌های گوناگون شناسایی می‌کنند. این شبکه‌های هویتی معمولاً برای ایجاد تمایز بین افراد استفاده می‌شوند، اما افراد اغلب خود را با نوع خاصی از هویت شناسایی می‌کنند که بیشترین اهمیت را برای آنها داشته باشد. باتوجه به اینکه جامعه ایران بیش از ۱۰۰ سال است که فرایند مدرن شدن را آغاز کرده اما نظرات متفاوتی در مورد مدرن یا سستی بودن آن وجود دارد. عده‌ای معتقدند جامعه ایران یک جامعه سستی با منابع معرفتی و هویتی سستی است. عده‌ای دیگر معتقد به جامعه‌ای در حال گذار و عده‌ای هم معتقد به مدرن بودن ایران هستند.

در رابطه همبستگی مثبت بین هویت ملی و هویت جهانی نتایج پژوهش حاضر با نظریه اندرسون (۱۹۸۳) همخوان می‌باشد. فولادیان، رضایی بحرآباد و سوهانیان حقیقی (۱۳۹۹) در پژوهشی که به بررسی تحولات هویت جوانان ایرانی پرداختند نتایج نشان داد که بین هویت ملی و هویت جهانی در سال ۱۳۷۹ همبستگی منفی و معناداری وجود داشته اما در سال ۱۳۸۴ نتایج پژوهش‌ها نشان می‌دهد که بین هویت ملی و هویت جهانی همبستگی مثبت و معناداری وجود دارد. نتایج پژوهش مروت (۱۳۸۳) نیز نشان داد که بین هویت ملی، قومی و جهانی هیچ‌گونه تقابل و ضدیتی وجود ندارد و این هویت‌ها درصدد نفی یکدیگر نبوده بلکه از سطح خرد تا کلان گسترده شده‌اند و در یک حالت

رفت و برگشتی قرار گرفته‌اند، حرکتی که در آن از سطح جهانی به سطح ملی و به سطح قومی منتقل شده و بعد دوباره به سمت الگوی جهانی باز می‌گردد. در تبیین این یافته می‌توان گفت که هویت ملی فراگیرترین و در عین حال مشروع‌ترین سطح هویت در تمامی نظام‌های اجتماعی و در واقع فرایند پاسخ‌گویی آگاهانه‌ی یک ملت به پرسش‌های پیرامون خود، گذشته، خاستگاه اصلی و دائمی، حوزه‌ی تمدنی، جایگاه سیاسی - اقتصادی - فرهنگی و ارزش‌های برگرفته از هویت تاریخی خود است (موحد و همکاران، ۱۳۹۱). از نظر گیدنز هویت ملی در حدود ۱۹ سالگی به پختگی می‌رسد. براین اساس انتظار می‌رود که از سال‌های آغاز دوره نوجوانی، افزایشی در هویت ملی صورت گیرد. گیدنز جهانی شدن را مستلزم رها شدن زمان و فضا از مکان می‌داند، فشرده شدن جهان را متضمن حفظ مکان و فرهنگ و هویت‌های ملی و فروملی می‌داند و براین نکته تأکید می‌کند که در جهانی بودن، جالب‌ترین وجه این است که در سراسر جهان و در همه جوامع این پدیده در چارچوب جست‌وجوی بنیادها و اندیشه‌هایی مربوط به سنت، هویت، خانه، قومیت، محلّیت، جماعت و غیره به پیش می‌رود. گیدنز با طرح ایده جهانی - محلی خویش جهانی شدن را متضمن انتظارات مربوط به اعلام هویت می‌داند (رابرتسون، ۱۳۸۰: ۳۵). مارتین آلبر با رویکردی پسامدرنیستی مهم‌ترین عرصه جهانی شدن را حیطه فرهنگ می‌داند و با پذیرش اصل تکثرگرایی، جهانی شدن را خارج از امر دولت می‌شمارد و آن را حاصل گذار از مدرنیته می‌داند. جهانی شدن، گرچه سبب تبدیل جهان به کل واحد است، به معنای نفی فرهنگ‌ها و هویت‌های دیگر نیست که شرط ضروری جهانی شدن است (آلبرو، ۱۹۹۶: ۸). چنین نگاهی به هویت‌های جمعی از سوی پست مدرنیست‌ها، این نکته اساسی را به ذهن متبادر می‌کند که هویت‌های جمعی می‌توانند با هم سازگاری داشته باشند و این پدیده امری اجتناب‌ناپذیر در جهان معاصر می‌باشد. بنابراین جامعه در صورتی می‌تواند دارای ثبات و انسجام باشد که اولاً میان سطوح مختلف هویتی سازگاری وجود داشته باشد و ثانیاً ابعاد مختلف هویت‌ها نیز دارای توازن و توافق باشند. جامعه ملی ایران مرکب از اقوام مختلف و جامعه‌ای مذهبی است که با توجه به گسترش رسانه‌های ارتباطی دستخوش تعامل با جامعه جهانی شده‌است لذا در این جامعه می‌توان هر چهار سطح از هویت را مشاهده نمود.

نتایج پژوهش حاضر با نتایج پژوهش حیدری و رمضانی باصری (۱۳۹۴)؛ ایمان و روحانی (۱۳۹۲)؛ سفیری و نعمت‌الهی (۱۳۹۱) ناهمخوان می‌باشد. در پژوهش‌های فوق نتایج نشان داد که بین هویت دینی با جهت‌گیری ارزشی مدرن همبستگی منفی و

معنی‌داری وجود دارد. در تبیین ناهمخوانی نتایج پژوهش حاضر با پیشینه پژوهش با تاکید بر نظریه تاجفل می‌توان این نکته را بیان کرد که هویت متناسب با موقعیت تغییر می‌کند و با توجه به شرایط جامعه و ارتباطات گسترده قشر دانشجویی با تکنولوژی‌های جدید و اینکه افراد می‌توانند در عین حال هویت‌های متفاوتی داشته‌باشند بدون اینکه بین هویت‌ها تضادی وجود داشته باشد بنابراین بین هویت دینی و هویت جهانی همبستگی مثبت و معناداری وجود دارد. براساس نظر استرایکر، هویت‌ها نمایش‌هایی هستند که افراد در رابطه با موقعیتشان در ساختار اجتماعی اجرا می‌کنند. این نمایش‌های ساختاری و موقعیتی در نزد استرایکر، در سلسله مراتبی از برجستگی قرار می‌گیرند. این برجستگی هویت‌ها سبب می‌شود که هویتی که در این سلسله مراتب در سطح بالاتری قرار گرفته است نسبت به هویتی که در سطح پایین‌تری قرار گرفته است بیشتر استفاده شود. همچنین می‌توان گفت که گرچه مدرنیته با مفاهیمی چون حق محوری، معترض بودن، انتقاد، شکاکیت و آزادی، انسان محوری و نسبی‌گرایی با برخی از مفاهیم در اسلام همچون تکلیف محوری، مطلق‌گرایی در تعارض است (فوران، لانی و زیوکویس (Foran, Lane & Zivkovic), ۲۰۰۷) با این حال و با وجود تمام مسائل این دو هویت در سطحی درونی‌تر و عمیق‌تر به سمت ادغام شدن و یکپارچگی بیشتر با هم در حرکت هستند. دین مشترک در جامعه، موجبات افزایش اشتراکات مردم را فراهم می‌سازد و به تقویت باور مبتنی بر شناخت خود به عنوان عضوی از گروه ملی منجر می‌شود. از آنجا که بیشتر ادیان بزرگ دارای نگرش جهانی و داعیه جهان‌شمولی هستند، خود را به فرهنگ و سرزمینی خاص متعلق و محدود نمی‌کنند و فراتر از آن در پی جذب مخاطبان و گروندگان هستند و شاید همین خصیصه هویت دینی موجب شده است تا جهانی‌شدن در مواجهه با دین و دین‌داران به اصطلاح خلع سلاح شود و نتواند همچون عرصه‌های دیگر هویت، افراد و جوامع را دچار سردرگمی و آشفتگی کند. دین با این ویژگی متمایز خود، در عمل در عصر جهانی‌شدن فرصت گسترش شعاع و تعمیق نفوذ یافته است. هویت دینی یک هویت جمعی است که شامل عضویت در گروه‌های مذهبی، پذیرش نظام اعتقادی آن، تایید اهمیت ارزش‌های مذهبی، تعهد به گروه‌های مذهبی و کردارهای مرتبط با مذهب است. این تعریف از هویت دینی آن را از هویت معنوی که بخشی از هویت شخصی است متمایز می‌کند (سئول، ۲۰۱۰). همچون سایر گونه‌های شکل‌گیری هویت زمینه مذهبی می‌تواند چشم‌اندازی برای فهم جهان، فرصت‌های معاشرت با طیف گسترده‌ای از افراد از نسل‌های مختلف و مجموعه‌ای از اصول اساسی برای زندگی فراهم آورد. این بنیان‌ها می‌تواند به

هویت فرد شکل دهد (کینگ و بوپاتزیس، ۲۰۰۴). باورهای مذهبی، ارزش‌ها و اخلاقیات مذهبی جوانان را قادر می‌سازد جهان و جایگاه‌شان را در آن درک کنند. این ایدئولوژی‌ها به رخدادهای و تجربیات معنا و مفهوم می‌دهد.

هویت قومی رابطه‌ای مثبت با هویت جهانی دارد که به لحاظ تجربی هم تغییری بیشتری با هویت جهانی دارد زیرا کسانی که هویت قومی بالاتری را از خود نشان می‌دهند گرایش بیشتری به استفاده از ابزارها و فرهنگ جهانی نشان می‌دهند. هویت قومی، تعلق به مای قومی و هویت ملی، تعلق به مای جمعی و ملی ملتی را نشان می‌دهند. در ابعادی گسترده‌تر، هویت جهانی به نوعی تعلق به نظام جهانی را فراتر از مرزهای ملی پیگیری می‌کند. که این همبستگی مثبت هویت‌های چهارگانه در بین دانشجویان می‌تواند به سبک زندگی آنان و ارتباطات آنها با فرهنگ و تکنولوژی‌های جدید مربوط باشد. کیت نش نیز با رویکرد پسامدرنیستی خویش، ضمن پذیرش پدیده جهانی شدن فرهنگ، آن را موجب سلطه بر سایر فرهنگ‌ها نمی‌داند و درباره فرهنگ‌ها (هویت‌ها) نگاهی متکثر و نسبی‌گرا دارد. از دیدگاه او دولت-ملت‌ها می‌کوشند تا سلطه خویش را بر خرده فرهنگ‌ها و خرده هویت‌ها تحمیل کنند و حقوق شهروندی آنها را نادیده بگیرند. اما عصر فناوری اطلاعاتی و ارتباطی جهان شمول موجب آشنایی خرده فرهنگ‌ها و خرده هویت‌ها با حقوق خود شده است و آنها با تقویت این خرده هویت‌ها در برابر دولت قرار می‌گیرند. حاصل این چالش احیا یا تقویت خرده هویت‌ها و مقابله با هویت غالب است که به تضعیف دولت‌هایی می‌انجامد که می‌خواهند به بهانه هویت غالب جهانی هویتی را تحت عنوان هویت ملی بر خرده هویت‌ها تحمیل کنند (نش، ۱۳۸۰: ۲۱۸). او تکتگرایی و اعطای حقوق شهروندی در جوامع چندقومی را نه تنها موجب واگرایی این جوامع نمی‌داند، بلکه سبب‌ساز مشارکت بیشتر اقوام در یک کشور متکثر اما متحد می‌داند (همان: ۲۲۲). نش با تاکید بر بین‌المللی و قاعده‌مند شدن حقوق بشر و سازمان‌های بین‌المللی که در برابر دولت-ملت‌های قوم محور و انحصارگرا از حقوق اقلیت‌ها و اقوام دفاع می‌کنند، بر حقوق شهروندی چندفرهنگی به عنوان راه حل تشکیل دولتی ملی یاد می‌کند که نماینده چشم اندازهای قومی گوناگون است (همان: ۱۲۱-۱۲۰). بصورت کلی می‌توان گفت که در خصوص ارتباط هویت جهانی با سایر ابعاد هویت به عبارتی نشان‌دهنده حضور قوی هویت جهانی در شاکله هویت جمعی ایران می‌باشد. این نکته نشان‌دهنده امکان همزیستی و تعامل مثبت و هم‌افزایانه عناصر هویت جهانی با سایر عناصر هویت (ملی، دینی و قومی) است. در سبک زندگی ایرانیان، عناصر متعدد مدرنیته

توانسته است به شیوه‌های کاملاً هماهنگ با سایر عناصر هویت جمعی ایرانیان تعامل داشته باشد.

کتاب‌نامه

ایمان، محمدتقی و روحانی، علی (۱۳۹۲). هویت اسلامی و هویت‌های رقیب (هویت جهانی، ملی و قومی) مطالعه موردی: دانشجویان دانشگاه شیراز. فصلنامه تحقیقات فرهنگی. دوره ۶، شماره ۱، ۱۴۸-۱۲۷.

توسلی، غلامعباس (۱۳۸۰). نظریه‌های جامعه‌شناسی، تهران، انتشارات سمت. چلبی، مسعود (۱۳۷۸). هویت‌های قومی و رابطه آن با هویت ملی در ایران. تهران، دفتر امور اجتماعی وزارت کشور.

حسینی فر، عبدالرحمن و عباس زاده مرزبالی، مجید (۱۳۹۹). مولفه‌های شکل‌دهنده هویت ملی ایران در فرایند تاریخی. جامعه پژوهی فرهنگی، سال ۱۱، شماره ۱، ۳۳-۵۹.

حیدری، آرمان و رمضانی باصری، عباس (۱۳۹۴). بررسی رابطه جهت‌گیری ارزشی مدرن با هویت دینی و مقایسه جنسیتی آن. جامعه پژوهی فرهنگی، سال ۶، شماره ۴، ۲۹-۵۶. رابرتسون، رونالد (۱۳۸۰). جهانی شدن، تئوریهای اجتماعی، فرهنگی و جهانی، ترجمه کمال پولادی، تهران نشر ثالث.

زارع شاه آبادی، اکبر و صادقی، شیوا (۱۳۹۱). خانواده و هویت ملی: بررسی موردی دانش‌آموزان شهر یزد. فصلنامه تحقیقات فرهنگی، شماره ۲.

ذکایی، محمدسعید (۱۳۸۱). آموزش شهروندی، مجله رشد آموزش علوم اجتماعی، دوره جدید شماره ۱.

سفیری، خدیجه و نعمت‌الهی، زهرا (۱۳۹۱). جهانی شدن و هویت دینی با تأکید بر تفاوت‌های جنسیتی. مطالعات اجتماعی روان‌شناختی زنان. سال ۱۰، شماره ۳، ۳۹-۶۶.

سلگی، محمد؛ اسکندری، حسن؛ دلاور، علی و برجعلی، احمد (۱۳۹۴). ساخت، پایاسازی و اعتباریابی آزمون هویت ملی و اجتماعی. فصلنامه اندازه‌گیری تربیتی، دوره ۶، شماره ۲۰، ۵۳-۸۸.

عباسی، خیام (۱۳۹۷). مطالعه جامعه‌شناختی هویت سنتی/مدرن دانشجویان (جامعه مورد مطالعه: دانشجویان کارشناسی دانشگاه آزاد شوشتر در سال ۱۳۹۶). جامعه پژوهی فرهنگی، سال ۹، شماره ۴، ۶۷-۹۶.

فولادیان، مجید؛ رضایی بحرآباد، حسن و سوهانیان حقیقی، محسن (۱۳۹۹). بررسی تحولات هویت جوانان ایرانی (۱۳۹۴-۱۳۵۳). فصلنامه مطالعات فرهنگ - ارتباطات. سال ۲۱، شماره ۴۹، ۱۷۹-۱۴۷.

محمدزاده، حمیدرضا و حاجیانی، ابراهیم (۱۳۹۶). طراحی مدل سنجش هویت جهانی و اعتباریابی در جامعه ایران. مجله جامعه‌شناسی نهادهای اجتماعی، شماره ۹، ۲۸۴-۳۰۷.

مروت، بروز (۱۳۸۳). بررسی عوامل موثر بر هویت جمعی غالب در بین دانشجویان (نمونه موردی دانشجویان دانشگاه های شهرستان سنندج). پایان نامه کارشناسی ارشد جامعه شناسی دانشگاه علامه طباطبائی.

موحد، مجید؛ غفاری نسب، اسفندیار و صالحی، روزگار (۱۳۹۱). مطالعه تاثیر زمینه های فرهنگی بر هویت ملی نوجوانان شهرهای بانه و قروه. مجله مطالعات ملی. سال ۱۳، شماره ۵۱، صص ۹۰-۶۱. نش، کیت (۱۳۸۰). جامعه شناسی سیاسی معاصر، ترجمه محمدتقی دلفروز. تهران: کویر.

- Ai, A. L., Aisenberg, E., Weiss, S. I., & Salazar, D. (2014). Racial/ethnic identity and subjective physical and mental health of Latino Americans: An asset within? *American Journal of Community Psychology*, 53(1-2), 173-184. <http://dx.doi.org/10.1007/s10464-014-9635-5>
- Albrow, M. (1996) *The Global Age*. Cambridge. PolityPress.
- Anderson B. (1983). *Imagined communities: reflections on the origins and spread of nationalism*. London: Verso.
- Berends, L., Jones, S. C., & Andrews, K. (2016). Adolescent drinking, social identity, and parenting for safety: Perspectives from Australian adolescents and parents. *Health & Place*, 38, 22-29.
- Berzinski, C. (2012). *Recovery Mentorship Programs and Recovery from Addiction*.
- Bubritzki, S., van Tubergen, F., Weesie, J., & Smith, S. (2018). Ethnic composition of the school class and interethnic attitudes: A multi-group perspective. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 44(3), 482-502. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2017.1322501>
- Birman, D., Simon, D. D., Chan, W. Y., & Tran, N. (2014). A life domains perspective on acculturation and psychological adjustment: A study of refugees from the former Soviet Union. *American Journal of Community Psychology*, 53, 60-72.
- Cristina A. (2008). Identity and the European union. *Annals of faculty of economics*. University Din Oradea, 1(1): 36-45.
- Damirchi E, mohamadi n. (2016). Comparison of the Identity style, Self-monitoring and Fear of Success in Normal and Anxiety Medical Sciences University students. *Bimonthly Educ Strategies Med Sci*;9(4): 306-14.
- Doucerain, M., Dere, J., & Ryder, A. G. (2013). Travels in hyperdiversity: Multiculturalism and the contextual assessment of acculturation. *International Journal of Intercultural Relations*, 37, 686-699. doi: 10.1016/j.ijintrel.2013.09.007.
- Erikson, E. H. (1968). *Identity: Youth and crisis*. New York, NY: W.W. Norton & Company.
- Foran, J., Lane, D., & Zivkovic, A. (2007). *Revolution in the making of the modern world: Social identities, globalization, and modernity*. New York, Routledge Press.
- JD R. (2006). *Social critique of postmodernity, crisis of identity*. Translation by Saleh Najafi, Tehran: Shiraz,
- Jenkins, R (2014). *Social identity*. Routledge.

- King, P.E. & Boyatzis, C.J. (2004) "Exploring Adolescent Spiritual and Religious Development: Current and Future Theoretical and Empirical Perspectives". *Applied Developmental Science*, No. 8, p 2- 6
- Kroger, J. (2015). Identity development through adulthood: The move toward "wholeness." In K. C. McLean & M. Syed (Eds.), *The Oxford handbook of identity development* (pp. 65–80). Oxford, United Kingdom: Oxford University Press.
- Lechner, F. J. (2007). Redefining national identity: Dutch evidence on global patterns. *International Journal of Comparative Sociology*, 48(4). 355-368.
- Moshman, D. (2011). *Adolescent rationality and development: Cognition, morality, and identity* (3rd Ed.). New York, NY: Psychology Press.
- Pennington, M. C. & Richards, J. C. (2016). Teacher identity in language teaching: Integrating personal, contextual, and professional factors. *RELC Journal*, 47 (1), 5-23.
- Phalet, K., Fleischman, F., & Hillekens, J. (2018). Religious identity and acculturation of immigrant.
- Phinney, J. S. (1990). Ethnic identity in adolescents and adults: Review of research. *Psychological Bulletin*, 108, 499–514. <http://dx.doi.org/10.1037/0033-2909.108.3.499>
- Schwartz, S. J., Beyers, W., Luyckx, K., Soenens, B., Zamboanga, B. L., Forthun, L. Forthun & Whitbourne, S. K. (2011). Examining the light and dark sides of emerging adults' identity: A study of identity status differences in positive and negative psychosocial functioning. *Journal of Youth and Adolescence*, 40(7), 839-859.
- Schwartz, S. J., Unger, J. B., Meca, A., Lorenzo-Blanco, E. I., Baezconde- Barganati, L., Cano, M. A., Pattarroyo, M. (2016). Personal identity development in Hispanic immigrant adolescents: Links with positive psychological functioning, depressive symptoms, and externalizing problems. *Journal of Youth and Adolescence*, Advance online publication. Doi: 10.1007/s10964-016-0615-y.
- Seol, K.O. (2010) Religious identity as mediator between religious socialization from parents, Peers and mentors and psychological well-being and adjustment among Korean American adolescents of the University of Minnesota. PhD Thesis
- Tajfel, H., & Turner, J. C. (1986). The social identity theory of intergroup behavior. In S. Worchel & W. G. Austin (Eds.), *The psychology of intergroup relations* (pp. 7–24). Chicago, IL: Nelson-Hall.
- Turner, Jonathan. H. (1998) **the Structure of Sociological theory**. Sixth edition. Belmont: hadsworth publication.
- Verkuyten, M. (2018). The social psychology of ethnic identity (2nd revised ed.). Oxon, UK: Routledge minority youth. *European Psychologist*, 23(1), 32–43. <https://doi.org/10.1027/1016-9040>.
- Yip, T. (2014). Ethnic identity in everyday life: The influence of identity development status. *Child Development*, 85(1), 205–219. doi:10.1111/cdev.12107.
- Williams, J. L., Tolan, P. H., Durkee, M. I., Francois, A. G., & Anderson, R. E. (2012). Integrating racial and ethnic identity research into developmental understanding of

adolescents. *Child Development Perspectives*, 6, 304–311. <https://doi.org/10.1111/j.1750-8606.2012.00235.x>.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی